

ЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВИСНОВЛЕННЯ В ГУМАНІТАРНОМУ ПІЗНАННІ

Метою статті є з'ясування логічних методів, таких як аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення, неформальна логіка розуміння тощо. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що логіка гуманітарного пізнання формується на основі логіки історичного пізнання, специфіка якої виявляється в особливому значенні одиничних множин, що отримують пряме та непряме значення, формують відповідні логічні зв'язки при висновленні. Під час дослідження було з'ясовано, що при отриманні висновків у гуманітарній царині формування типового індивіда є множинним. Його ідеальні якості переносяться на мережу без назви. У такий спосіб створюється цілісність гуманітарної тематики. При переході від частини до цілого відбувається «логічний стрибок», що також полягає в різниці між процедурами отримання висновку. Широко розповсюджено є раціональне розуміння шляхом визначення цінності цілого. Водночас розуміння може бути сильним чи слабким. Можна стверджувати, що у гуманітарному пізнанні використовуються всі види умовиводів – дедукція, індукція і аналогія. Логіка гуманітарного пізнання є похідною від онтології та теорії практичних суджень. При отриманні висновків враховуються суб'єктивні значення життєвого досвіду, надаються логічні значення правди і неправди. В умови водах дедуктивної і недедуктивних форм щодо гуманітарних предметів як підстав використовують судження про цінності. У результаті дослідження були отримані такі висновки. Логіка гуманітарних знань формується на основі історичної свідомості, спирається на онтологію та має ознаки логіки практичного мислення.

З середини XIX століття в західноєвропейській науці і філософії формується методологія історії, яка отримує статус науки. Дослідження з логіки історичного пізнання узагальнюють думку про те, що саме історія, яка досліджує час, на відміну від природознавства, що досліджує простір, є корінною наукою для всіх гуманітарних наук. Це узагальнення стало відправним пунктом у вирішенні проблеми розмежування методів наук про дух та методів наук про природу (В. Дільтей), де логіка постає чи найважливішим інструментом і теоретичним підґрунтям цих методологій.

Актуальність дослідження полягає в тому, що проблема прояснення та визначення особливостей логічних форм та логічного інструментарію в гуманітарному пізнанні постає в новому світлі в сучасності, де штучний інтелект отримує можливість конкурувати з людським інтелектом. Людський інтелект, його логіка не тільки єоригіналом і інструментом створення штучного інтелекту та цифрової цивілізації, але й стає запорукою збереження людської свідомості, розумності, духовності, розвитку методології гуманітарної науки тощо.

Метою статті є з'ясування особливостей логічних методів отримання висновків щодо гуманітарних предметів. Завданням даного наукового дослідження є аналіз логіко-парадигмальних аспектів гуманітарного пізнання, таких як відмінності у формуванні множин, логічних форм і висновків тощо.

Логіка історичного пізнання базується на життєвому досвіді людей (не істориків), що стає підставою у доведенні. Досвід людини є досвідом свідка, що дійсно щось пережив і це «щось» вважається істинним історичним фактом. Онтологічна істинність є підставою для створення логічних форм і логічно істинних висновків. Такий підхід базується на довірі до людського досвіду. Отже, якщо в умовиводі є висхідний істинний засновок, а другий засновок є висловлюванням, що виражає факт, в який вірить свідок, то висновок буде імовірним.

Окрім раціональної форми розуміння є інші, такі як інтуїтивне охоплення абосимпатичне (чуттєве) розуміння, але вони не досліджуються логіками як «непрозорі» стани або такі, що формалізуються лише частково, не достатньо. Отже, герменевтична логіка не покриває весь обсяг герменевтичного відношення, всіх можливостей розуміння. Герменевтична логіка досліджує результат розуміння, яке отримало форму вираження, може бути усвідомлене раціональним способом.

Специфіка логіки розуміння розглядається також у співвідношенні розуміння і пояснення. Висхідною тезою є твердження щодо подібності логічних структур пояснення іраціонального розуміння. «Відмінність між поясненням і розумінням полягає не в їхній побудові, а в характері, або модусі прийнятих засновків» [Ивин, 1997, с. 235].

Індукція як метод наукового пізнання була визнана тільки у XVII сторіччі після виходу в світ логічної праці Ф. Бекона «Новий органон». Історія розвитку індуктивного методу пов'язана з історичною наукою, історичним предметом, специфіка якого була виправдана за допомогою індукції. Сьогодні історичну індукцію можна вважати загальногуманітарним методом отримання висновків, що свідчать про розуміння. Такі висновки характерні для власне історичної науки, психології, літературознавства, філософії, правознавства тощо.

Дослідження логіки розуміння в аспекті практичних суджень дає можливість вийти за межі стійких стереотипів про те, що герменевтика займається виключно текстами.

А. Івін виділяє три різновиди розуміння: розуміння поведінки, розуміння природи та розуміння мовних виразів. Водночас цей поділ на різновиди розуміння здійснюється не на основі переносного значення тексту, що створюється шляхом розширення за аналогією на будь-яку реальність (звідси, зокрема, такі метафори як «книга природи» або «мова почуттів»), а виходячи з особливостей кожної з цих сфер.

Ще одним уточненням є відмінність пояснення та розуміння у природознавчих і гуманітарних науках. Оскільки розуміння неможливе без передрозуміння (Г.-Г. Гадамер), то воно завжди має передумову. Відмінність наукового розуміння від буденного, арозуміння у природознавстві від гуманітарного розуміння полягає у характері передумов. Передумови наукового (раціонального) типу розуміння складаються з засвоєних наукових знань, а передумовами буденного розуміння можуть бути стереотипи, що містять хибні судження (наприклад, забобони), або судження здорового глузду (практичні судження), або судження змішаного типу, що містять як істинну, так і хибну інформацію. Зі свого боку наукове розуміння поділяється на розуміння природознавче та гуманітарне. Відмінність між ними основана також на змісті інформації передумови: або це знання, що основане на критерії істинності, або на критерії цінності.

Аналогія отримала статус наукового методу тільки в XX сторіччі. Аналогія основана на подібності предметів. Однак не будь-яка подібність може бути аналогією. У логіці аналогія визначається як умовивід, в якому на основі подібності предметів у певних ознаках можна отримати висновок щодо подібності цих предметів у інших ознаках. Тобто це є умовивід від часткового до часткового або від одиничного до одиничного. Аналогія дає імовірні висновки. «Слабкість» імовірних висновків пов'язується з їхньою сумнівною, тому аналогія в традиційному розумінні завжди «поступалася» дедукції.

Гуманітарний характер предмету пізнання визначається також за ознакою антропоморфності, для її утворення використовується аналогія з людським організмом та іншими характеристиками людини. Причому утворений антропоморфним чином предмет може бути істотно не гуманітарним. Наприклад, у XVII столітті було створено поняття «водна артерія», в основі якого – аналогія властивостей водної системи з кровоносною. У той період багато природних явищ пізнавали за допомогою аналогії і це давало добрі результати.

Але найбільше значення аналогія набула при створенні та дослідженні гуманітарних предметів. Аналогія широко використовується в історії: відомий вираз «все нове – це добре забуте старе» передає повторюваність історичних форм, на чому основана й можливість передбачення їх виникнення на новому етапі історії. Аналогія широко використовується в художній творчості та літературознавстві, у порівняльній лінгвістиці тощо. У психоаналізі поняття «трансфер» у своєму змісті містить аналогію з батьком або матір'ю для клієнта, поняття про комплекси Едіпа та Електри також побудовані за аналогією. У праві використовуються аналогія закону і аналогія права, аналогічно побудоване поняття про прецедент, а прецедент не судочинство основане також на аналогії.

Отже, у гуманітарному пізнанні використовуються всі види умовиводів – дедукція, індукція і аналогія. Логіка гуманітарного пізнання є похідною від онтології та теорії практичних суджень. При отриманні висновків враховуються суб'єктивні значення життєвого досвіду, надаються логічні значення правди і неправди. В умовиводах дедуктивної і недедуктивних форм щодо гуманітарних предметів як підстави використовують судження про цінності.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Об истолковании / пер. с древнегреч. М. И. Иткина. Сочинения: в 4-х т.; т. 2. М.: Мысль, 1976. С. 97–116.
2. Дильтей В. Наброски и критика исторического разума / пер. с нем. А. П. Огурцов. Вопросы философии. 1988. № 4. С. 135–152.
3. Доказательство и понимание: сб. науч. трудов / отв. ред. М. В. Попович. К.: Наукова думка, 1986. 312 с.
4. Ивин А. А. Основы теории аргументации. М.: Владос, 1997. 351 с.
5. Ишмуратов А. Т. Понимание и дедукция. Понимание как логико-гносеологическая проблема: сб. науч. трудов / отв. ред. М. В. Попович. К.: Наукова думка, 1982. С. 250–258.
6. Крымский С. В. Интерпретация как логическая операция. Вопросы философии. 1965. № 11. С. 47–56.
7. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание. М.: Изд-во МГУ, 1991. 192 с.
8. Попович М. В. Понимание как логико-гносеологическая проблема. Понимание как логико-гносеологическая проблема: сб. науч. трудов / отв. ред. М. В. Попович. К.: Наукова думка, 1982. С. 5–23.
9. Роді Ф. Герменевтична логіка в феноменологічній ретроспективі: <...>
10. Густав Шпет / пер. с нем. И. Чубарова. Логос. 1996. № 7. С. 41–46.
11. Шпет Г. Г. История как проблема логики. Критические и методологические исследования. М.: Тип. А. И. Мамонтова, 1916. 473 с.